

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

ΜΕΡΟΣ Β΄

*Τί λοιπόν; οί ξένοι
μας λευτέρωσαν;
Μήπως, ὅ,τι καὶ νὰ λέμε
στοὺς ἐπετειακοὺς
λόγους ποὺ συνηθίζουμε,
στὴν πραγματικότητα
χρωστᾶμε τὴν ἐθνικὴ
μας ἀνεξαρτησία
σὲ ξένα χέρια;*

Στὸ προηγούμενο, Α΄ μέρος αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, ξεκινήσαμε θέτοντας ἀνοικτὰ τὸ κρίσιμο ἐρώτημα ἀπὸ τὸ ὁποῖο συχνὰ μοιάζουμε νὰ προσπαθοῦμε νὰ κρυφθοῦμε: Τί λοιπόν; οί ξένοι μας λευτέρωσαν; Μήπως, ὅ,τι καὶ νὰ λέμε στοὺς ἐπετειακοὺς λόγους ποὺ συνηθίζουμε, στὴν πραγματικότητα χρωστᾶμε τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία σὲ ξένα χέρια; Ἐστιάζοντας τὴν προσοχή μας στὶς παρεμβάσεις στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων ποὺ πρωταγωνίστησαν στὴ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου, εἶδαμε τὶς ἀγγλικὲς καὶ τὶς γαλλικὲς παρεμβάσεις. Στὸ τέλος, δύσκολα θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποφύγουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ εἶχαν κερδίσει τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία, ἂν δὲν τὸ εἶχαν θελήσει ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία.

Ἡ ρωσικὴ συμβολὴ στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία

Ἡ τρίτη ἀπὸ τὶς Μεγάλες Δυνάμεις, ἡ Ρωσία, δὲν ὕστερεῖ καθόλου στὴν πειστικότητα τῶν ἐπιχειρημάτων ποὺ ἀποδεικνύουν πανηγυρικὰ τὴ δική της συμβολὴ στὴν ἐπίτευξη τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας – καί, βεβαίως, τὸ ἀντίστοιχο χρέος τῶν Ἑλλήνων στὴ ρωσικὴ πολιτικὴ.

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, γνωρίζουμε καλὰ ὅτι σὲ ὅλη τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας οἱ πόθοι καὶ οἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐθνικὴ τους παλιγγενεσία ἦταν σταθερὰ προσανατολισμένοι πρὸς τὴ Ρωσία. Στὰ τετρακόσια μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς, προφητείες ὅπως ὁ περίφημος Ἀγαθάγγελος παρηγοροῦσαν τοὺς ραγιάδες ὅτι τὸ «ξανθὸν γένος» ἀπὸ τὸν βορρᾶ, οἱ ὁμόδοξοι Ρῶσοι, θὰ ἀπελευθέρωνε τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ θὰ ἐκτόπιζε τοὺς Τούρκους μακριὰ, στὴν Κόκκινη Μηνιά.

Ἐννοεῖται ὅτι οἱ Ρῶσοι εἶχαν κάθε συμφέρον νὰ ἐνθαρρύνουν αὐτὲς τὶς ἐλπίδες. Ἀναφέρεται ὅτι ἡ ρωσικὴ προπαγάνδα κυκλοφόρησε στὴν Ἑλλάδα μέχρι καὶ χαλκογραφίες τοῦ τσάρου Πέτρου Α΄ τοῦ Μεγάλου (1672-1725, τσ. 1682-1725) μὲ τὴν ἐπιγραφή "Petrus Primus Russograecorum Monarcha", δηλαδή, «Πέτρος Α΄ Μονάρχης τῶν Ρωσογραεκῶν!» Βεβαίως, θὰ πεῖτε, ὅλα αὐτὰ ἐξυπηρετοῦσαν τὰ συμφέροντα τῶν ἴδιων τῶν Ρώσων. Καμμία ἀντίρρηση· ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ ἔδινε κάποια βάση στὶς ἐλπίδες τῶν ραγιάδων: τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Ἑλλήνων δὲν θὰ

Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Ἑλλήνων δὲν θὰ ἦταν γιὰ τοὺς Ρώσους μιὰ ἀλτρουιστικὴ πράξη προσφορᾶς πρὸς τοὺς ὁμόδοξους ἀδελφούς τους, ἀλλὰ κάτι ποὺ ταίριαζε ἄψογα καὶ στὰ δικά τους συμφέροντα. Νὰ τὸ ποῦμε καὶ ἀλλιῶς: ἡ Ρωσία ἦταν ἡ μόνη ἀπὸ τὶς Μεγάλες Δυνάμεις ποὺ εἶχε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐντελῶς ἀπτοὺς καὶ συγκεκριμένους λόγους νὰ βλέπει μὲ καλὸ μάτι τὴν ἐλληνικὴ ἀνεξαρτησία.

ἦταν γιὰ τοὺς Ρώσους μιὰ ἀλτρουιστικὴ πράξη προσφορᾶς πρὸς τοὺς ὁμόδοξους ἀδελφούς τους, ἀλλὰ κάτι ποὺ ταίριαζε ἄψογα καὶ στὰ δικά τους συμφέροντα. Νὰ τὸ ποῦμε καὶ ἀλλιῶς: ἡ Ρωσία ἦταν ἡ μόνη ἀπὸ τὶς Μεγάλες Δυνάμεις ποὺ εἶχε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐντελῶς ἀπτοὺς καὶ συγκεκριμένους λόγους νὰ βλέπει μὲ καλὸ μάτι τὴν ἐλληνικὴ ἀνεξαρτησία.

Ἐπάρχει μιὰ χαριτωμένη διήγηση ποὺ δείχνει ἀνάγλυφα τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔβλεπαν οἱ Ρῶσοι τὴν ἐλληνικὴ ἀνεξαρτησία. Λίγο πρὶν τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (1792-1828), αὐτὸς ποὺ πρῶτος θὰ ὑψωνε τὴ σημαία τοῦ Ἀγῶνα στὴ Μολδοβλαχία, περπατοῦσε στοὺς κήπους τοῦ ἀνακτόρου τοῦ τσάρου, τοῦ ὁποίου ἦταν ἀξιωματικός, διαβάζοντας ἕνα ποίημα – ἦταν, ἄλλωστε, καὶ μεγάλος λάτρης τῆς ποίησης. Ξαφνικὰ τὸν πλησίασε ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α΄ (1777-1825, τσ. 1801-1825)

καὶ τὸν ρώτησε τί ἔκανε. Ὁ Ὑψηλάντης τοῦ ἔδειξε τὸ ποίημα: «Φτωχὸ φύλλο μαρμαμένο, πεσμένο ἀπ’ τὸ κλωνάρι του». Καὶ καθὼς τὸ ποίημα φάνηκε νὰ ἀρέσει στὸν τσάρο, ὁ Ὑψηλάντης πῆρε θάρρος καὶ τοῦ ἐξήγησε ὅτι τὸ ποίημα ἦταν γαλλικὸ, πλὴν ὅμως ταίριαζε τέλεια στοὺς δυστυχημένους Ἕλληνες. Ὁ τσάρος εἶπε τότε στὸν Ὑψηλάντη: «Θὰ ἀποκτήσεις ἐλεύθερη πατρίδα μιὰ μέρα... Δὲν θὰ πεθάνω εὐχαριστημένος, ἂν δὲν κατορθώσω κάτι γιὰ τοὺς ἀτυχεῖς Ἕλληνές μου. Περιμένω γι’ αὐτὸ μόνο ἕνα σημάδι ἀπὸ τὸν οὐρανὸ· καὶ θὰ τὸ διακρίνω αὐτὸ ὄχι μὲ ἄλλο τρόπο, παρὰ ὅταν μοῦ τὸ ὑποδείξουν αὐτὸ οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες, μὲ τὸ νὰ γίνουν ἄξιοι νὰ εἶναι εὐτυχημένοι, καὶ μπορέσω νὰ πῶ: “Τοὺς βλέπετε; Ζητοῦν τὴν ἐλευθερία τους· τὴν ἀξίζουν· ἄς τοὺς βοηθήσουμε!”».¹

¹ Ἰωάννη Φιλίμονα, *Δοκίμιον Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, Β΄, 1859, σελ. 75.

Όπως και ο αγγλικός και ο γαλλικός φιλελληνισμός, έτσι και ο ρωσικός φιλελληνισμός έχει να επιδείξει τον δικό του ποιητή, που δεν είναι άλλος από τον ίδιο τον έθνικό ποιητή της Ρωσίας Άλεξαντρ Πούσκιν (1799-1837), αυτόν για τον οποίο ο Μαξιμ Γκόρκυ είπε ότι «Για μās τους Ρώσους, ο Πούσκιν είναι ή αρχή κάθε αρχής», και ο Νικολάι Γκόγκολ έγραψε: «Ο Πούσκιν ήταν για όλους τους ποιητές σαν μια ποιητική φλόγα που έπεσε απ' τα ουράνια και από την οποία σαν κεράκια άναψαν άλλοι αυτοφύεις ποιητές. Γύρω του διαμορφώθηκε όλοκληρος άστερισμός». Ο Πούσκιν παρακολούθησε από κοντά τον έθνικοαπελευθερωτικό άγωνα των Έλλήνων, κυριευόμενος κατά καιρούς από ένθουσιασμό ή και άπογοήτευση, και βεβαίως έμπνεύσθηκε από αυτόν, γράφοντας, μεταξύ άλλων, τo ποίημα «Ξεσπκώσου, Ελλάδα».

Σε πιδ πρακτικό, τώρα, έπίπεδο, τὰ πρώτα δείγματα μās -δειλής, έστω-στροφής υπέρ των Έλλήνων ήλθαν από τη ρωσική πλευρά. Ήδη τo 1821, ή είδηση των σφαγών χριστιανών άμάχων και τού άπαγχονισμού τού Πατριάρχη Γρηγορίου Ε' στην Κωνσταντινούπολη προκάλεσαν τη διπλωματική παρέμβαση της Ρωσίας, με τη μορφή τελεσιγράφου προς την Ύψηλή Πύλη. Η άρνηση τού σουλτάνου να άπαντήσει στο ρωσικό τελεσίγραφο προκάλεσε δραματική έπιδείνωση στις ρωσοτουρκικές σχέσεις, που έφθασε μέχρι την άνάκληση τού Ρώσου πρέσβη από την Κωνσταντινούπολη. Και αυτό είχε ένα συγκεκριμένο, πολύ πρακτικό αντίκρουσμα για την Έλληνική Έπανάσταση: Η άπειλή ρωσοτουρκικού πολέμου δέσμευσε ισχυρές τουρκικές δυνάμεις στα ρωσοτουρκικά σύνορα, οί όποίες, σε διαφορετική περίπτωση, θα μπορούσαν να είχαν χρησιμοποιηθεί για την καταστολή της επανάστασης.

Άλλά και ή πρώτη κίνηση προς την

κατεύθυνση της διπλωματικής άναγνώρισης της Ελλάδας ήλθε επίσης από την πλευρά της Ρωσίας. Στις 9 Ίανουαρίου 1824, ο τσάρος Άλέξανδρος Α', άποφασισμένος να αναλάβει την πρωτοβουλία των διπλωματικών κινήσεων, υπέβαλε στις ευρωπαϊκές αυλές και στην Ύψηλή Πύλη τo πρώτο ολοκληρωμένο σχέδιο επίλυσης τού έλληνικού ζητήματος, που έμεινε γνωστό ως «Σχέδιο των Τριών Τιμημάτων». Τo σχέδιο προέβλεπε την ίδρυση στoν έλληνικό χώρο τριών ήγεμονιών κατά τo διοικητικό πρότυπο των Παραδουναβίων Ήγεμονιών της Μολδαβίας και της Βλαχίας: των Ήγεμονιών της Ανατολικής Ελλάδας (Θεσσαλία, Βιωτία και Άττική), της Δυτικής Ελλάδας (Ήπειρος και Αίτωλοακαρνανία) και της Νότιας Ελλάδας (Πελοπόννησος και Κρήτη), με παράλληλη άναγνώριση ειδικού καθεστώςτος διοικητικής άυτονομίας για τὰ νησιά τού Αιγαίου. Οί τρεις Ήγεμονίες θα βρίσκονταν υπό την έπικυριαρχία τού σουλτάνου και θα κατέβαλλαν σε αυτόν φόρο ύποτελείας, αλλά θα ήταν άυτόνομες διοικητικά, θα είχαν δική τους σημαία και θα αντιπροσωπεύονταν στην Πύλη από τόν Οικουμενικό Πατριάρχη. Τo ρωσικό σχέδιο δεν άπορρίφθηκε μόνο από τόν σουλτάνο, αλλά και από τούς Έλληνες, οί όποιοι, εύρισκόμενοι άκόμα στη φάση των έντυπωσιακών έπιτυχιών της Έπανάστασης, προσδοκούσαν και άξίοναν κάτι περισσότερο. Πάντως, ή ρωσική κίνηση ήταν ή πρώτη ένδειξη μās μεταστροφής τού διεθνούς διπλωματικού σκηνικού στην Ευρώπη άπέναντι στο έλληνικό ζήτημα.

Η Μεγάλη Βρετανία θορυβήθηκε από τη ρωσική κίνηση. Τo τελευταίο πράγμα που θα έπιθυμούσε ή βρετανική πολιτική ήταν να άφήσει στη Ρωσία την πρωτοβουλία της επίλυσης τού έλληνικού ζητήματος. Έτσι ή Μεγάλη Βρετανία προχώρησε στην ύπογραφή, από κοινού με τη

Ρωσία, τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Πετρούπολης, στίς 23 Μαρτίου / 4 Ἀπριλίου 1826, μὲ τὸ ὁποῖο οἱ δύο δυνάμεις συμφώνησαν νὰ μεσολαβήσουν γιὰ τὸν τερατισμὸ τῶν ἐχθροπραξιῶν, προτείνοντας τὴν ἴδρυση μιᾶς φόρου ὑποτελοῦς στὸν σουλτάνο αὐτόνομης ἑλληνικῆς ἐπικράτειας. Σύμφωνα ἢ Γαλλία, φοβούμενη μήπως μείνει «ἐκτὸς τοῦ νυμφῶνος», προσχώρησε καὶ αὐτὴ στὴν ἴδια λογικὴ, διαμορφώνοντας τὴ γνωστὴ μας τριάδα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ὁ διπλωματικὸς πυρετὸς γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος μὲ ὄρους εὐνοϊκοὺς γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ὅπως εἶναι φανερό, ἐγκαινιάσθηκε ἀπὸ τὴ Ρωσία.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν καθοριστικὴ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου, ἡ Ρωσία συμμετείχε σὲ αὐτὴν μὲ περισσότερες μεγάλες μονάδες καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θαλασσοκράτειρα Μεγάλῃ Βρετανία, τέσσερα (4) πολεμικὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ τέσσερις (4) φρεγάτες,² ἕναν ἀπίστευτο ἀριθμὸ πλοίων, μὲ δεδομένο ὅτι ὁ ρωσικὸς στόλος ἐπιχειροῦσε κυριολεκτικὰ «ἔξω ἀπὸ τὰ νερά του», στὴ Μεσόγειο. Στὴ νῆσο Σφακτηρία, τὸ πιδ ἐμβληματικὸ μνημεῖο εἶναι τὸ ξύλινο ἐκκλησιάκι ρωσικοῦ ρυθμοῦ, πλάι στὸ ὁποῖο βρίσκεται ταφικὸ μνημεῖο πρὸς τιμὴν τῶν Ρώσων νεκρῶν τῆς ναυμαχίας.

Υπάρχει μιὰ κρίσιμη εἰδοποιὸς διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ βρετανικὴ καὶ τὴ ρωσικὴ συμμετοχὴ στὸ Ναβαρίνο. Κανένας δὲν ἀμφισβητεῖ, ἀσφαλῶς, τὸν καθοριστικὸ ρόλο τοῦ Κόδρινγκτον. Στὴν Ἀγγλία, ὅμως, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου ἀντιμετωπίσθηκαν μὲ ἰδιαίτερο σκεπτικισμό, ἀκριβῶς ἐπειδὴ κρίθηκε ὅτι ἡ ἴδια ἢ σύγκρουση καὶ ἡ ἔκβασί της ἐξυπηρετοῦσαν κατὰ βάσιν τὰ συμφέροντα τῆς Ρωσίας. Οἱ Ἄγγλοι ἔφθασαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ζητήσουν...

συγγνώμῃ ἀπὸ τὸν σουλτάνο, ἐνῶ ὁ νικητὴς ναύαρχος Κόδρινγκτον παύθηκε καὶ ἀντικαταστάθηκε, γιὰ νὰ μὴν ἀποκατασταθεῖ παρὰ μόνον μετὰ τὴν ἄνοδο στὸν ἀγγλικὸ θρόνο τοῦ Γουλιέλμου Δ' (1765-1837, βασιλ. 1830-1837), ὅποτε καὶ προήχθη τιμητικῶς σὲ ναύαρχο. Γιὰ τὴ Ρωσία, ἀντίθετα, τὸ Ναβαρίνο ἦταν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους συνειδητὴ ἐπιλογή.

Αὐτὸ ἀποδεικνύεται, ἄλλωστε, ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ Ρῶσοι ἀντιμετώπισαν τὸ Ναβαρίνο. Ψηλὰ στὴ βορειο-ανατολικὴ ἄκρη τῆς Ρωσίας, ἕνα μεγάλο ἀκρωτήριο εἰσχωρεῖ βαθιὰ στὴ Θάλασσα τοῦ Μπέρινγκ, ἀποτελώντας, μὲ τοὺς πανύψηλους βράχους του, σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ τοὺς ναυτιλλομένους ποὺ προσεγγίζουν στὸν Βερίγγειο Πορθμὸ. Μόνιμοὶ κάτοικοί του εἶναι τὰ ἄλμπατρος, καὶ δὲν θὰ εἶχε κάποιος ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ θέμα μας, ἂν δὲν ἦταν τὸ ὄνομά του: *Наварин*, δηλαδὴ Ναβαρίνο, εἰς ἀνάμνησιν τῆς λαμπρῆς νίκης κατὰ τῶν Τουρκοαιγυπτίων στὰ ἀνοικτὰ τῆς Πύλου. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τίς πιδ λαμπρῆς σελίδες δόξας τοῦ ρωσικοῦ ναυτικοῦ. Τὸ ὄνομα «Ναβαρίνο» ἔχει δοθεῖ κατὰ καιροὺς σὲ διάφορα πλοῖα τοῦ ρωσικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, μὲ γνωστότερο ὄλων τὸ θωρηκτὸ «Ναβαρίνο», ποὺ βυθίσθηκε στὴν καταστροφικὴ γιὰ τὴ Ρωσία ναυμαχία τῆς Τσουσίμα τὸ 1905. Μέχρι σήμερα, κάθε χρόνο, στὴν ἐπέτειο τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου, ἡ Ρωσία ἀποστέλλει τιμητικὰ στὸν κόλπο τῆς Πύλου μονάδα τοῦ ρωσικοῦ στόλου.

Καὶ ἡ συνεισφορὰ τῆς Ρωσίας στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία δὲν περιορίζεται στὴν ἐντελῶς συνειδητὴ συμμετοχὴ τῆς στὴ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου. Τὸ σημαντικώτερο ἔπεται. Μετὰ τὸ Ναβαρίνο, ἡ προκλητικότητά τῆς τουρκικῆς πλευρᾶς ἔφθασε στὸ ἀποκορύφωμά της: Ἐνθαρρυσμένος ἀπὸ τίς παλινωδίες τῆς Μεγά-

² Ἡ Μεγάλῃ Βρετανία συμμετείχε στὸ Ναβαρίνο μὲ τρία (3) πολεμικὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς, τέσσερις (4) φρεγάτες καὶ δύο (2) μπρίκια.

λης Βρετανίας, ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ ἀξίωσε ὑπέρογκες –ἔως φαιδρές– ἀποζημιώσεις, ἐνῶ παράλληλα, ἀξιοποιώντας τὸν ρόλο του ὡς χαλίφη (πνευματικοῦ ἡγέτη) ὅλων τῶν μουσουλμάνων, σὲ μιὰ συμβολικὴ κίνηση, κήρυξε ἱερὸ πόλεμο («τζιχάντ») κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ἔκλεισε τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου. Ὁ τσάρος Νικόλαος (1796-1855, τσ. 1825-1855), ποῦ εἶχε διαδεχθεῖ τὸν τσάρο Ἀλέξανδρο τὸ 1825, ἀποφάσισε νὰ μὴν ἀφήσει τὴν πρόκληση ἀναπάντητη καί, κινούμενος ἀποφασιστικά, κήρυξε τὸν πόλεμο στὴν Τουρκία.

Ἡ ρωσικὴ πλευρὰ δὲν θὰ δυσκολευόταν νὰ πείσει γιὰ τὴν καθοριστικὴ συμβολὴ τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1828-29 στὴν ἐπίτευξη τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸ μὲν πρῶτο ἔτος τοῦ πολέμου αὐτοῦ, οἱ ρωσικὲς δυνάμεις ἀναλώθηκαν στὴν πολιορκία στρατηγικῶν πόλεων στὴ σημερινὴ Βουλγαρία. Τὸ δεύτερο ὅμως ἔτος τοῦ πολέμου, οἱ ρωσικὲς δυνάμεις προήλασαν ταχύτατα, ἰσοπεδώνοντας τὰ πάντα στὸ πέρασμά τους, καὶ ἔφθασαν σὲ ἀπόσταση μόλις 68 χιλιομέτρων ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, προκαλώντας πανικὸ στοὺς δρόμους τῆς τουρκικῆς πρωτεύουσας. Μὴν ἔχοντας ἄλλη διέξοδο, ὁ σουλτάνος ἀναγκάσθηκε νὰ τερματίσει τὸν πόλεμο, ὑπογράφοντας τὴ συνθήκη τῆς Ἀδριανούπολης, στίς 14 Σεπτεμβρίου 1829. Ἡ ἐπιβλητικὴ Московские Триумфальные ворота (Ἀψίδα Θριάμβου τῆς Μόσχας) στὴν Ἁγία Πετρούπολη τιμᾷ τὴν περιφανῆ ρωσικὴ νίκη στὸν πόλεμο τοῦ 1828-29.

Ἡ συμβολὴ τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1828-29 στὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεση εἶναι βεβαίως αὐταπόδεικτη. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, μὲ τὴ συνθήκη τῆς Ἀδριανούπολης ὁ σουλτάνος δεσμεύθηκε, μεταξὺ ἄλλων, νὰ παραχωρήσει στοὺς Ἕλληνες αὐτονομία. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἄμεση συμβολή. Ἀλλὰ ὑπῆρξε καὶ ἔμμεση –πλὴν ὄχι λιγώτερο

σημαντικὴ– συμβολή: Εἶναι πολὺ ἀμφίβολο ἂν οἱ Ἕλληνες θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν κερδίσει τὴ λαμπρὴ ἀκολουθία τῶν νικῶν τῆς τελευταίας φάσης τῆς Ἑπανάστασης στὴ Στερεά, ἡ ὁποία ὀδήγησε στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ στὴ συμπερίληψη καὶ τῆς Στερεᾶς ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ νεοσύστατου κράτους, ἂν ὁ σουλτάνος δὲν εἶχε ἀνακαλέσει κακὴν κακῶς τὸν κύριο ὄγκο τῶν στρατευμάτων του ἀπὸ τὴ Στερεά, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν προέλαση τῶν Ρώσων, ποῦ ἔφθασαν μόλις λίγα χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν πρωτεύουσά του.

Μ' ὅλα αὐτά, δὲν βλέπουμε πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ἀρνηθοῦμε τὴ συμβολὴ τῆς Ρωσίας στὴν κατάκτηση τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας.

Προσωρινὸ συμπέρασμα

Ἀνασκοπώντας ὅσα εἶδαμε παραπάνω, δὲν πρέπει νὰ διστάσουμε νὰ παραδεχθοῦμε αὐτὸ ποῦ, δίχως ἄλλο, μᾶς συνέβη: Ὅταν καταγράψαμε τὰ ἐπιχειρήματα τῆς βρετανικῆς πλευρᾶς, δὲν μπορούσαμε νὰ ἀρνηθοῦμε τὸ ἑλληνικὸ χρέος στὴ βρετανικὴ πολιτικὴ· ὅταν, στὴ συνέχεια, καταγράψαμε τὰ ἐπιχειρήματα τῆς γαλλικῆς πλευρᾶς, συμφωνήσαμε ὅτι τὸ χρέος μας ἀπέναντι στοὺς Γάλλους εἶναι τοῦλάχιστον ἐξίσου μεγάλο· καὶ ὅταν, τέλος, καταγράψαμε τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ρωσικῆς πλευρᾶς, πεισθήκαμε γιὰ τὸ τεράστιο μέγεθος τῆς ὀφειλῆς τῆς Ἑλλάδας στὴ ρωσικὴ πολιτικὴ. Σημειωτέον μάλιστα ὅτι, σὲ σχέση μὲ τὸ ἐρώτημα ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ, τὰ παραπάνω δὲν λειτουργοῦν ἀνταγωνιστικά μεταξύ τους, ἀλλὰ ἀθροιστικά: Ἄν δὲν βλέπουμε τὸν τρόπο νὰ ἀρνηθοῦμε τὴ συμβολὴ τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, καθεμιᾶς ἀπὸ αὐτὲς χωριστά, στὴν ἐπίτευξη τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, πολὺ περισσότερο δὲν βλέπουμε τὸν τρόπο νὰ

ἀρνηθούμε πώς, όσο κι ἂν μᾶς πληγώνει αὐτό, οἱ ξένοι μᾶς λευτέρωσαν, πώς, ὅ,τι καὶ νὰ λέμε, χρωστάμε τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία σὲ ξένα χέρια.

Μία μόνο σκέψη μᾶς ἀναστέλλει ἀκόμα, ἐμποδίζοντάς μας νὰ δεχθοῦμε ὡς ἀναπόφευκτο αὐτὸ τὸ συμπέρασμα. Αὐτὴ ἢ μία σκέψη ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀρχικὴ στάση τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἀπέναντι στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση.

Ἡ ἀρχικὴ στάση τῶν Εὐρωπαίων

Ἡ ἀρχικὴ στάση τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἀπέναντι στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ἦταν ἀπροκάλυπτα ἀρνητικὴ καὶ ἀπεριφραστα καταδικαστικὴ. Τὸ 1821, παντοῦ στὴν Εὐρώπη κυριαρχοῦσε ἡ πολιτικὴ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας.

Σήμερα συνήθως ἀντιλαμβάνομαστε τὴν Ἱερὰ Συμμαχία ὡς ἕναν ἀντιδραστικὸ μηχανισμό ποῦ στέγαζε τὶς πιδὸ ἀναχρονιστικὲς πολιτικὲς καὶ ἄπλωνε τὰ σκοτεινὰ του πλοκάμια στὴν εὐρωπαϊκὴ ἥπειρο. Ἡ πραγματικότητα, βεβαίως, εἶναι πολὺ πιδὸ σύνθετη. Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία συνεστίθη μετὰ τὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης, τὸ ὁποῖο ἔθεσε τέρμα στοὺς ναπολεόντειους πολέμους τὸ 1815. Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία προοριζόταν νὰ λειτουργήσῃ ὡς ἕνα σύστημα συλλογικῆς ἀσφαλείας, ποῦ θεμελιωνόταν πάνω στὴ στέρεα ἐπιθυμία τῶν κυβερνήσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, νὰ μὴν ἐπαναληφθῇ ποτὲ ξανά μὴ τραγωδία σὰν αὐτὴ τῶν ναπολεόντειων πολέμων, ποῦ εἶχαν ἀφήσει πίσω τους ἀμέτρητους νεκροὺς καὶ ἀβάσταχτο πόνο. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη, ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἦταν, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ὅ,τι περίπου ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, ποῦ ἰδρύθηκε μετὰ τὴ λήξη τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, καὶ ὁ Ὄργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ποῦ ἰδρύθηκε μετὰ τὴ λήξη τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Βεβαίως, ἡ

κυριαρχία συντηρητικῶν δυνάμεων στὴν Εὐρώπη τῆς ἐποχῆς συνεπαγόταν μοιραία καὶ τὴν κυριαρχία συντηρητικῶν ἀντιλήψεων καὶ πολιτικῶν. Ἔτσι, ἡ τραγωδία τῶν ναπολεόντειων πολέμων ἀποδόθηκε μὲ περισσὴ εὐκολία στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὴ συνακόλουθη μεταβολὴ τοῦ καθεστώτος στὴ Γαλλία ἀφ' ἑνός, καὶ στὴν ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ τοῦ Ναπολέοντα ἀφ' ἑτέρου. Τὸ συμπέρασμα ἦταν... «ὅπερ ἔδει δεῖξαι»: γιὰ νὰ ἀποτραπῆ ἡ ἐπανάληψη μιᾶς τραγωδίας σὰν αὐτὴ τῶν ναπολεόντειων πολέμων, ἔπρεπε νὰ βρεθῆ τρόπος νὰ τεθεῖ στὸ ἔξῃς, τρόπον τινά, ἐκτὸς νόμου κάθε προσπάθεια ἀλλαγῆς τῶν καθεστώτων καὶ τῶν συνόρων. Αὐτὴ ἦταν ἡ περίφημη «ἀρχὴ τῆς νομιμότητας», στὴν ὁποία στηρίχθηκε ἡ Ἱερὰ Συμμαχία. Καὶ προκειμένου νὰ διασφαλισθῆ αὐτὴ ἡ «ἀρχὴ τῆς νομιμότητας», τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας δεσμεύθηκαν νὰ μερμιοῦν γιὰ τὴν ἄμεση, ἐν τῇ γενέσει τῆς καταστολῆς κάθε προσπάθειας μεταβολῆς τῶν καθεστώτων καὶ τῶν συνόρων. Ὅπως γίνεται εὐκολα ἀντιληπτό, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρχει πιδὸ δυσμενὲς διεθνὲς πολιτικὸ σκηνικὸ γιὰ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης.

Σὰν νὰ μὴν ἔφθανε αὐτό, ἡ εἶδηση τῆς ἔκρηξης τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες ἔφθασε τοὺς Εὐρωπαίους ἡγέτες, τὴν ὥρα ποῦ αὐτοὶ συνεδρίαζαν στὸ Συνέδριο τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας στὸ Λάμπιαχ, τὴ σημερινὴ Λιουμπιάνα τῆς Σλοβενίας. Ἡ ὁποιαδήποτε, ἀμυδρὴ ἔστω, ἐλπίδα τῶν Ἑλλήνων γιὰ ἔμμεση στήριξη τοῦ ἀγῶνά τους ἀπὸ τὴ Ρωσία κατέρρευσε ἀκριβῶς τότε, τὴ στιγμὴ ποῦ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α΄, ὁ ὁποῖος ἦταν ἄλλωστε ὁ ἐμπνευστὴς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας λίγα χρόνια πρὶν, βρέθηκε στὴν ἀνάγκη ὄχι ἀπλῶς νὰ δηλώσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ πείσῃ τοὺς Εὐρωπαίους ἐταίρους του ὅτι δὲν εἶχε καμμία ἀπολύτως σχέση μὲ αὐτὸ τὸ

ἐπαναστατικό κίνημα, τοῦ ὁποῖου ἠγεῖτο ἓνας ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἀξιωματικός τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος ὄχι ἀπλῶς κατήγγειλε τὸ ἐπαναστατικό κίνημα καὶ διέταξε νὰ διαγραφεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη ἀπὸ τοὺς καταλόγους τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔδωσε στὸν σουλτάνο τὴν ἄδεια ποὺ χρειαζόταν, γιὰ νὰ στείλει τουρκικὰ στρατεύματα καὶ νὰ καταστειλεῖ τὴν ἐξέγερση. Σημειωτέον ὅτι οἱ Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες ἀπολάμβαναν εἰδικὸ καθεστῶς αὐτονομίας, καὶ οἱ Τούρκοι δὲν μποροῦσαν νὰ μετακινήσουν στρατεύματα στὸ ἔδαφός τους, παρὰ μόνον κατόπιν ρωσικῆς ἀδείας. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἄδεια ἔδωσε ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α΄.

Ἴσως φανεῖ παράδοξο αὐτὸ ποὺ θὰ ποῦμε, ἀλλὰ ἀπὸ μία ἀποψη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση πέτυχε, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔμοιαζε ἐξαιρετικὰ ἀπίθανο νὰ ἐπιτύχει. Σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις ἐπαναστατικῶν κινήματων ποὺ εἶχαν προηγηθεῖ, ἡ Ἱερὰ Συμμαχία εἶχε σπεύσει νὰ στείλει ἐπὶ τόπου εὐρωπαϊκὰ στρατεύματα γιὰ τὴν ἄμεση καταστολὴ αὐτῶν ἐν τῇ γενέσει τους. Ἐτσι, γαλλικὰ στρατεύματα εἶχαν σταλεῖ στὴν Ἰσπανία καὶ αὐστριακὰ στρατεύματα στὴν Ἰταλία. Ὁ μόνος λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ διαβόητος Μέττερνιχ καὶ οἱ ἄλλοι ἰθύνοντες τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας δὲν ἔστειλαν εὐρωπαϊκὰ στρατεύματα στὴν Πελοπόννησο εἶναι ὅτι, πολὺ ἀπλᾶ, κάτι τέτοιο φάνταζε ἐντελῶς περιττό. Ἦταν τόσο ἀσύλληπτα ἀπίθανο νὰ ἔχουν διάρκεια οἱ ὅποιοιδήποτε ἀρχικὲς ἐπιτυχίες τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τόσο μαθηματικὰ βέβαιο ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀρκοῦσε νὰ καταστειλεῖ εὐκόλα τὴν ἐξέγερση, ὥστε δὲν ὑπῆρχε κανένας ἀπολύτως λόγος νὰ προκληθεῖ ἡ κοινὴ γνώμη τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης μὲ τὴν ἀνοικτὴ στρατιωτικὴ ἐνίσχυση μιᾶς παρομιώδους αὐταρχικότητος μουσουλμα-

νικῆς αὐτοκρατορίας ποὺ ἔσφαζε χριστιανικοὺς πληθυσμούς, στὴ γωνιὰ ἐκείνῃ τῆς Εὐρώπης ποὺ εἶχε κάποτε γεννήσει τὸν πολιτισμὸ.

Παρὰ τὴ μὴ ἀποστολὴ στρατευμάτων γιὰ τὴν καταστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ἡ εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ ἔναντι τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος παρέμεινε ἐπὶ μακρὸν σταθερὰ καὶ ἐντελῶς ἀπερίφραστα καταδικαστικὴ. Τὴν εὐκαιρία γιὰ μία ἀκόμη καταδικη ἔδωσε τὸ ἐπόμενο συνέδριο τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, στὴν ἰταλικὴ πόλη Βερόνα, ἀπὸ τὶς 8 Ὀκτωβρίου ἕως τὶς 2 Δεκεμβρίου 1822. Μιὰ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα ποὺ φιλοδοξοῦσε νὰ ἐκθέσει ἐνώπιον τῶν Εὐρωπαίων τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων ἐμποδίσθηκε ἀκόμη καὶ νὰ μεταβεῖ στὴ Βερόνα. Ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Συνεδρίου, συνεπῆς στὴν «ἀρχὴ τῆς νομιμότητος», ποὺ περιγράψαμε παραπάνω, ὄχι ἀπλῶς καταδίκασε ἀπερίφραστα τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἀλλὰ καὶ τὴ συνέδεε εὐθέως μὲ τὶς ἐξεγέρσεις στὴν Ἰσπανία καὶ τὴν Ἰταλία:

«Μεῖζον πολιτικὸ γεγονός ἐξεργάγη περὶ τὰ τέλη τοῦ τελευταίου Συνεδρίου, τοῦ Συνεδρίου τοῦ Λάμπιαχ. Αὐτὸ ποὺ τὸ ἀνατρεπτικὸ τῶν κοινωνιῶν πνεῦμα ἄρχισε στὴ Δυτικὴ Χερσόνησο, αὐτὸ ποὺ δοκίμασε νὰ πράξει στὴν Ἰταλία, τὸ κατόρθωσε στὶς ἀνατολικὲς ἐσχατιὲς τῆς Εὐρώπης. Τὴ στιγμὴ ποὺ κατευνάσθηκαν διὰ τῆς βίας οἱ στρατιωτικὲς ἐπαναστάσεις στὰ βασίλεια τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδηνίας, ἐρρίφθη ὁ ἐπαναστατικὸς δαυλὸς ἐν μέσῳ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ σύμπτωση τῶν γεγονότων ἀπέδειξε ὅτι ἡ ἀρχὴ τους ἦταν μία καὶ ἡ αὐτή. Τὸ ἴδιο κακό, ἀναφαινόμενο σὲ πολλὰ μέρη, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τοὺς ἴδιους τύπους, ἂν καὶ μὲ διάφορα προσχήματα, πρόδιδε τὴν κοινὴ ἔστια ἀπ' ὅπου προῆλθε. Οἱ πρωτεργάτες αὐτῶν τῶν κινήματων ἔλπιζαν νὰ βροῦν τὴν εὐκαιρία νὰ διασπείρουν τὴ διχόνοια στὰ

Συμβούλια τῶν Δυνάμεων καὶ νὰ τὶς ἐξουδετερώσουν, ἐνῶ νέοι κίνδυνοι τὶς καλοῦσαν πρὸς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ ἀπατήθηκαν. Οἱ ἄνακτες, ἔχοντας σταθερὴ ἀπόφαση νὰ ἀπωθήσουν τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως, σὲ ὅποιοδήποτε μέρος καὶ μὲ ὅποιαδήποτε μορφή καὶ ἂν ἐμφανισθεῖ, ἔσπευσαν νὰ τὴν καταδικάσουν ὁμόφωνα».

Τί εἶχε ἀλλάξει;

Ἄν συγκρίνουμε αὐτὴ τὴν ἐντελῶς ἀπροκάλυπτη καταδίκη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης ἀπὸ τὶς εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις μὲ τὶς μεταγενέστερες εὐνοϊκὲς

Ὅπως γίνεται εὐκόλα ἀντιληπτό, θὰ ἦταν τοῦλάχιστον ἐπιπόλοιο νὰ ἀποδώσουμε τὴν τόσο κάθετη ἀλλαγὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς ἔναντι τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος σὲ ἀπλὲς ἀλλαγὲς προσώπων: Ἡ βρετανικὴ πολιτικὴ ἔναντι τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος δὲν ἄλλαξε, ἐπειδὴ ὁ Κάννινγκ διαδέχθηκε τὸν Κάσελρεῦ στὴν ἡγεσία τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν οὔτε βεβαίως ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἄλλαξε, ἐπειδὴ ὁ τσάρος Νικόλαος Α', ποὺ ἀνέλαβε τὸ 1825, ἦταν πιὸ «φιλέλληνας» ἀπὸ τὸν προκάτοχό του Ἀλέξανδρο Α'. Κάτι ἄλλο πρέπει νὰ εἶχε ἀλλάξει, κάτι βαθύτερο καὶ οὐσιαστικώτερο. Τί ὅμως;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι, προϊόντος τοῦ

Μὲ δεδομένο ὅτι, ἀργὰ ἢ γρήγορα, σὲ αὐτὴ τὴ γωνιὰ τῆς Εὐρώπης θὰ σπινόταν ἓνα νέο κράτος, δὲν ὑπῆρχε κανένα ὄφελος γιὰ τὴ διπλωματία μιᾶς χώρας στὸ νὰ ἐπιμένει σὲ μιὰ πεισματικὴ καταδίκη τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ ἀγῶνά τους. Ἀντίθετα, τὸ ὄφελος θὰ ἦταν μεγάλο, ἂν μιὰ χώρα ἐπετύγχανε νὰ θέσει τὸ κράτος ποὺ γεννιόταν ὑπὸ τὸν ἔλεγχό της, νὰ τὸ κάνει «πιόνι» της. Κάπως ἔτσι, οἱ ἴδιες εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις ποὺ στὴν ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης συναγωνίζονταν μεταξύ τους ποιά θὰ πρωτοκαταδικάσει τοὺς Ἕλληνες, ἔφθασαν στὸ τέλος νὰ ἀμιλλῶνται ποιά θὰ τοὺς πρωτοευνοήσει.

παρεμβάσεις τοὺς ὑπὲρ της, ποὺ παρουσιάσαμε παραπάνω, διαπιστώνουμε ὅχι ἀπλῶς αἰσθητὴ διαφοροποίηση τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ καί, χωρὶς ὑπερβολή, ἀληθινὸ χάσμα: Ἐκεῖ ποὺ στὴν ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης οἱ μεγάλες εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις ἔμοιαζαν νὰ συναγωνίζονται μεταξύ τους ποιά θὰ πρωτοκαταδικάσει τοὺς Ἕλληνες, στὸ τέλος ἔφθασαν νὰ ἀμιλλῶνται ποιά θὰ τοὺς πρωτοευνοήσει. Καὶ τὸ εὐλόγο ἐρώτημα εἶναι βεβαίως τὸ ἐξῆς: Τί εἶχε ἀλλάξει ἐν τῷ μεταξύ; Διότι τὸ μόνο βέβαιο εἶναι ὅτι κάτι πρέπει νὰ εἶχε ἀλλάξει.

χρόνου, εἶχαν ἀλλάξει πολλὰ: ὁ Ἱερὸς Λόχος στὸ Δραγατσάνι, ὁ Ἀθανάσιος Διάκος στὴν Ἀλαμάνα, ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσοῦ στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, ὁ Νικηταρᾶς στὰ Δολιανά, ὁ Κολοκοτρώνης στὴν Τριπολιτσά καὶ ἀργότερα στὰ Δερβενάκια, ἡ σφαγὴ τῆς Χίου καὶ ἡ ἐκδίκηση τοῦ Κανάρη, ὁ Μάρκος Μπότσαρης στὸ Κεφαλόβρυσο, ἡ θρυλικὴ ἔξοδος τοῦ «Ἄρη» στὴν Πύλο, ὁ Παπαφλέσσας στὸ Μανιάκι, οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι στὸ Μεσολόγγι, ὁ Καραϊσκάκης στὴν Ἀράχωβα. Εἶχαν λοιπὸν ἀλλάξει πολλὰ. Κατὰ βάσιν, ὅμως, εἶχε ἀλλάξει τὸ ἐξῆς ἓνα:

Όλα τὰ παραπάνω εἶχαν πείσει τοὺς Εὐρωπαίους ὅτι, ἀργὰ ἢ γρήγορα, σὲ αὐτὴ τὴ γωνιὰ τῆς Εὐρώπης θὰ σπινόταν ἓνα νέο κράτος.

Όλη ὁμως αὐτὴ ἡ κατάσταση, ὅπως διαμορφώθηκε στὴν πορεία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ἄλλαξε πλέον ἄρδην τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐτίθετο τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ διπλωματία: Μὲ δεδομένο ὅτι, ἀργὰ ἢ γρήγορα, σὲ αὐτὴ τὴ γωνιὰ τῆς Εὐρώπης θὰ σπινόταν ἓνα νέο κράτος, δὲν ὑπῆρχε κανένα ὄφελος γιὰ τὴ διπλωματία μιᾶς χώρας στὸ νὰ ἐπιμένει σὲ μιὰ πεισματικὴ καταδίκη τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ ἀγῶνά τους. Ἀντίθετα, τὸ ὄφελος θὰ ἦταν μεγάλο, ἂν μιὰ χώρα ἐπετύγγανε νὰ θέσει τὸ κράτος ποὺ γεννιόταν ὑπὸ τὸν ἔλεγχό της, νὰ τὸ κάνει «πιόνι» της. Κάπως ἔτσι, οἱ ἴδιες εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις ποὺ στὴν ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης συναγωνίζονταν μεταξὺ τους ποιά θὰ πρωτοκαταδικάσει τοὺς Ἕλληνες, ἔφθασαν στὸ τέλος νὰ ἀμιλλῶνται ποιά θὰ τοὺς πρωτοευνοήσει.

Τελικὴ ἀποτίμηση

Κατόπιν ὄλων τῶν ἀνωτέρω, ἃς θέσουμε ἐκ νέου τὸ ἐρώτημα σὲ ποιοὺς ὀφείλουμε τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία. Ἡ ἀπάντηση εἶναι πλέον σαφής: τὴν ὀφείλουμε στοὺς ἥρωες ἐκείνους ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ θυσιάσθηκαν γιὰ τὴν ἐλευθερία, ἐπειδὴ προτιμοῦσαν ἀκόμη καὶ τὸν θάνατο ἀπὸ τὸ νὰ ζήσουν μιὰ ζωὴ μέσα στὴ σκλαβιά. Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται ὅτι ὑπῆρξαν καὶ παρεμβάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, μερικὲς μάλιστα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἦταν καθοριστικώτατες. Ἀλλὰ ἡ κατεύθυνση πρὸς τὴν ὁποία κινήθηκαν αὐτὲς οἱ παρεμβάσεις –τὸ ὅτι δηλαδὴ ἦταν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης καὶ ὄχι ἐναντίον αὐτῆς– ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἕλληνες καὶ τὸν ἀγῶνά τους. Τὸ

νὰ ποῦμε ὅτι ὀφείλουμε τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία σὲ τὶς ὁποῖες «φιλελληνικὲς» παρεμβάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δὲν θὰ ἦταν λιγώτερο ἄστοχο ἀπὸ τὸ νὰ ἀναγνωρίσουμε τὸ χρέος καὶ τὴν ὀφειλὴ μας... στὴ φιλευσπλαχνία καὶ μεγαλοψυχία τοῦ σουλτάνου... Στὴν πραγματικότητα, οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες μὲ τὸν ἀγῶνά τους ἦταν αὐτοὶ ποὺ ἔκαναν τοὺς πάντες νὰ συμβιβασθοῦν μὲ τὴν ἰδέα τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας – καὶ ὅταν λέμε τοὺς πάντες, ἐννοοῦμε ἐξίσου καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Εὐρωπαίους.

Τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι, καὶ ὅταν ἀκόμη τιμοῦσαμε τοὺς ἀγωνιστὲς τοῦ '21 –διότι φαίνεται ὅτι τὸν τελευταῖο καιρὸ ἔχουμε παύσει νὰ τοὺς τιμᾶμε ὅπως τοὺς ἀρμόζει–, καὶ ὅταν ἀκόμη γεμίζαμε τὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά μας μὲ ἀνδριάντες καὶ προτομές τους καὶ δίναμε τὰ ὀνόματά τους σὲ δρόμους καὶ πλατείες, ἀκόμη καὶ τότε δὲν μποροῦσαμε νὰ ἀποδιώ-

ξομε τὴ βασιανιστικὴ σκέψη ὅτι στὴν πραγματικότητα ὀφείλουμε τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία σὲ «ξένα χέρια δυνατά», ὅτι τὸ ἑλληνικὸ κράτος γεννιήθηκε, ἐπειδὴ ἔτσι τὸ θέλησαν οἱ Μεγάλες Δυνάμεις. Αὐτὴ ἡ βασιανιστικὴ σκέψη ἔγινε σχεδὸν τὸ «ἔνοχο μυστικὸ» πάνω στὸ ὁποῖο κτίσθηκε τὸ νεοελληνικὸ κράτος.

Μὴ μπορώντας, κατὰ βάρη, νὰ ἀρνηθοῦμε αὐτὸ τὸ «ἔνοχο μυστικὸ», τὴν ἴδια ἀκριβῶς στιγμὴ πού ὑπογράψαμε τὴν πράξη τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας, ὑπογράψαμε καὶ τὴν πράξη τῆς ἐθνικῆς μας ὑποτέλειας. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῶν δύο ἀγγλικῶν δανείων, πού συνήφθησαν κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ

τὰ δάνεια, καθ' ἑαυτά, ὑπέσκαπταν ἐκ προοιμίου τὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία· διότι μόνον καθ' ἐπίφασιν ἀνεξάρτητος εἶναι αὐτὸς πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ ξένα δάνεια, γὰρ νὰ σταθεῖ στὰ πόδια του, καὶ κατόπιν μπαίνει στὸν φαῦλο κύκλο νὰ δανεῖζεται ὄλο καὶ περισσότερο, γὰρ νὰ ἀντεπεξέλθει πλέον ὄχι μόνον στὶς τρέχουσες, πιεστικὲς ἀνάγκες του, ἀλλὰ καὶ στὰ συσσωρευμένα ἀπὸ τὸ παρελθὸν χρέη.

Σήμερα συνήθως οἰκτίρουμε τοὺς Ἕλληνες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, πού εἶδαν τὰ ἀγγλικὰ δάνεια ὡς «Δάνεια τῆς Ἀνεξαρτησίας». Ἔχουμε κάθε δίκιο νὰ τοὺς οἰκτίρουμε· παραμένει ὅμως ἀμφίβολο ἂν ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ κάνουμε, τὴ

Κανεῖς δὲν ἀρνεῖται ὅτι ὑπῆρξαν καὶ παρεμβάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, μερικὲς μάλιστα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἦταν καθοριστικώτατες. Ἀλλὰ ἡ κατεύθυνση πρὸς τὴν ὁποία κινήθηκαν αὐτὲς οἱ παρεμβάσεις –τὸ ὅτι δηλαδὴ ἦταν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης καὶ ὄχι ἐναντίον αὐτῆς– ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἕλληνες καὶ τὸν ἀγῶνά τους.

ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα. Ἡ οὐσία δὲν βρίσκεται στὸ νὰ ἐστιάζουμε στοὺς τοκογλυφικοὺς ὄρους τοὺς· ἄλλωστε, οἱ ὄροι αὐτοί, ἂν καὶ ἀπροκάλυπτα τοκογλυφικοί, ἦταν οἱ συνήθεις ὄροι δανειοδότησης ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Ἐπίσης, ἡ οὐσία δὲν βρίσκεται στὸ νὰ ἐστιάζουμε στὴν κατασπατάληση τῶν χρημάτων τῶν δύο δανείων (μὲ τὰ χρήματα τοῦ πρώτου, εἰδικώτερα, νὰ ἐξαντλοῦνται στὴ χρηματοδότηση τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμφυλίου, ἀντὶ νὰ ἀξιοποιοῦνται γὰρ τὸν ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγῶνα)· ἄλλωστε, οἱ ὁποῖες ἀστοχίες περὶ τὸν τρόπο χρήσης τῶν χρημάτων βαρύνουν τὴν ἑλληνικὴ πλευρά. Ἀντ' αὐτῶν, ἡ οὐσία βρίσκεται μᾶλλον στὴ συνειδητοποίηση ὅτι τὰ ἴδια

στιγμὴ πού στὴν πράξη καὶ ἐμεῖς σήμερα βλέπουμε ὡς σωτηρία τὴν ἐξέγερση δανειστῶν. Φαῦλος κύκλος, θὰ πεῖ κανεῖς. Ναι· εἶναι αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ φαῦλος κύκλος πού ἀνοῖξε τότε, μὲ τὰ λεγόμενα «Δάνεια τῆς Ἀνεξαρτησίας», πού στὴν πραγματικότητα ἦταν δάνεια τῆς ἐξάρτησης.

Καὶ λίγα λόγια γὰρ τὴ συνέχεια. Μετὰ τὴν Ἐπανάσταση, πλῆθος ξένων συνέργησαν στὴν Ἑλλάδα, εἰδήμονες διαφόρων λογίων καὶ τεχνοκράτες, κάποιον πιθανὸν μὲ τὶς καλύτερες τῶν προθέσεων, γὰρ νὰ βοηθήσουν στὴν οἰκοδόμησι ἐνὸς σύγχρονου κράτους. Οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, προθύμως τοὺς δέχονταν, ὄχι ἀπλῶς ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσαν νὰ μποροῦν νὰ σταθοῦν ὡς ἴσοι μεταξὺ ἴσων

πλάι στα άλλα ευρωπαϊκά κράτη, αλλά ίσως και επειδή κατά βάθος ένιωθαν ότι δεν θα υπήρχε νεοελληνικό κράτος, αν δεν το είχαν θελήσει οι ξένοι. Σπάνια άκουγόταν κάποια φωνή διαμαρτυρίας, σαν την «πληρωμένη απάντηση» που φέρεται να έδωσε ο Κολοκοτρώνης σε

Δυνάμεις έκαναν άνερόχλητες την πολιτική τους στην Ελλάδα, και οι Έλληνες έπαιζαν πειθήνια το παιχνίδι τους.

Αν θέλαμε να συνοψίσουμε τα συμπεράσματά μας για την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων έναντι του ελληνικού ζητήματος, θα διαπιστώναμε χωρίς

Οί Έλληνες της γενιάς της Έπανάστασης του 1821 και των πρώτων βημάτων του νεοελληνικού κράτους μάς διδάσκουν δύο πράγματα: Πρώτον, πώς ένας λαός μπορεί να κερδίσει την αξιοπρέπεια και την εθνική του ανεξαρτησία· και, δεύτερον, πώς μπορεί να τη χάσει...

κάποιον κομψασμένο ξένο, όταν αυτός του υπέδειξε άλαζονικά ότι οι Έλληνες όφειλαν να χρωστούν χάρη στις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, γιατί χωρίς τη ναυμαχία του Ναβαρίνου ή Έπανάσταση θα είχε πινηί στο αίμα· ο Κολοκοτρώνης δεν αντίστέθηκε στον πειρασμό να του άπαντήσει: «Νά έχουν όχι οι τρεις μονάχα, σοφολογιώτατε, αλλά όλες οι Δυνάμεις, και ή Τουρκία μαζί, χάρη στην Ελλάδα, που άνοιξε τούτη τη γωνία και έτρεξαν και τρύπωσαν όλοι οι κατεργαράιοι και άφήσανε τους τόπους τους ήσυχους».

Έν τώ μεταξύ, οι σχέσεις ύποτέλειας όχι άπλως δεν άποτινάσσονταν, αλλά τουναντίον βάθαιναν περαιτέρω. Είναι γνωστό πώς τα κόμματα που κυριάρχησαν επί μακρόν στη μετεπαναστατική πολιτική ζωή της Ελλάδας, έχοντας τις άπαρχές τους ήδη στην περίοδο του εθνικοαπελευθερωτικού άγώνα, ήταν τρία: το άγγλικό, το γαλλικό και το ρωσικό... Και τα κόμματα αυτά στελεχώνονταν από ανθρώπους που κανείς δεν άμφισβητεί το πατριωτικό φρόνημα και την άκεραιότητά τους, αλλά είχαν όδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι τα εθνικά μας συμφέροντα θα έξυπηρετούνταν άριστα με την πρόσδεση στο άρμα της μάς ή της άλλης Μεγάλης Δύναμης. Οί Μεγάλες

δυσκολία ότι ή πολιτική αυτή –άπό την άρχική καταδίκη μέχρι τη μεταστροφή και τις εύεργετικές παρεμβάσεις στο τέλος– ήταν άκριβώς ή πολιτική την όποία ύπαγόρευαν τα συμφέροντά τους, και ως έκ τούτου δεν έκπλήσσει κανέναν. Αυτό που άσφαλώς έκπλήσσει είναι ή άδυναμία των Έλλίνων να καταλάβουν το παιχνίδι που έπαιζαν οι Μεγάλες Δυνάμεις, μέχρι του σημείου μάλιστα άκόμπ και άνθρωποι με πατριωτικό φρόνημα και άκεραιότητα ήθους πέραν πάσης άμφισβητήσεως να συντάσσονται με πάθος στις γραμμές του άγγλικού, του γαλλικού ή του ρωσικού κόμματος. Έν τέλει, θα λέγαμε ότι οι Έλληνες της γενιάς της Έπανάστασης του 1821 και των πρώτων βημάτων του νεοελληνικού κράτους μάς διδάσκουν δύο πράγματα: Πρώτον, πώς ένας λαός μπορεί να κερδίσει την αξιοπρέπεια και την εθνική του ανεξαρτησία· και, δεύτερον, πώς μπορεί να τη χάσει...

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ